

УДК 331.552.4:332.012.2

Ж.В. Дерій, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ВПЛИВ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Ж.В. Дерей, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ВЛИЯНИЕ КАПИТАЛИЗАЦИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА НА ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Zhanna Derii, PhD in Economics

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

INFLUENCE OF CAPITALIZATION OF HUMAN POTENTIAL ON INNOVATIVE DEVELOPMENT OF REGIONAL ECONOMIC SYSTEMS

Вивчення питань регіонального розвитку на засадах інноваційності повинно забезпечити оптимізацію територіальної організації регіональних господарських систем, підвищити ефективність суспільного виробництва, якість життя населення територіальних громад. У зв'язку з цим актуальним є дослідження впливу процесів капіталізації людського потенціалу через освіту, науку на інноваційний розвиток регіональних соціально-економічних систем.

Ключові слова: капіталізація, людський потенціал, інновації, регіон, регіональна економічна система.

Изучение вопросов регионального развития на основе инновационности должно обеспечить оптимизацию территориальной организации региональных хозяйственных систем, повысить эффективность общественного производства, качество жизни населения территориальных общин. В связи с этим актуальным является исследование влияния процессов капитализации человеческого потенциала через образование, науку на инновационное развитие региональных социально-экономических систем.

Ключевые слова: капитализация, человеческий потенциал, инновации, регион, региональная экономическая система.

Examining issues of innovation development space must ensure the optimization of the territorial organization of regional economic systems, improve the efficiency of social production, the quality of life of local communities. In connection with this study is the actual impact of the capitalization process of the human potential through education, science, innovation development of regional socio-economic systems.

Key words: capitalization, human potential, innovation, region, regional economic system.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації, утвердження цивілізованих ринкових відносин з одночасним наростанням кризових явищ зростає роль окремих регіонів у трансформаційних процесах розвитку національної і світової економіки. Нині конкурентоспроможність країни все більше визначають регіони з високим міжнародним конкурентним статусом та розвиненим людським потенціалом.

Сучасний етап функціонування територіальних соціально-економічних систем усіх рівнів потребує обґрунтування та реалізації нових пріоритетів їх діяльності на засадах сталого просторового розвитку. Практика розвитку регіональних господарських систем свідчить, що значна кількість проблем соціально-економічної та екологічної незбалансованості сформувалась саме на рівні регіонів, а вже потім набула загальнодержавних масштабів. Саме тому необхідною є активізація діяльності у сфері формування ефективної регіональної політики, заснованої на новій моделі сталого просторового розвитку, яка повинна мати за мету забезпечення економічного зростання, підвищення рівня та якості життя населення.

Акцентування уваги на формуванні конкурентних переваг на субнаціональному рівні ставить перед науковцями завдання щодо його теоретичного осмислення, зокрема виявлення закономірностей впливу регіональних чинників, таких як людський потенціал, на підвищення конкурентоспроможності країн. У практичній площині стоїть завдання щодо створення ефективного механізму підтримання й нарощування конкурентоспроможності країни через підвищення конкурентоспроможності окремих регіонів держави. Саме це викликає необхідність дослідження питань капіталізації людського потенціалу та її впливу на інноваційний розвиток регіональних економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні питання людського розвитку, людського потенціалу та його трансформації у людський капітал, відтворення та вико-

ристання людських ресурсів досліджували такі провідні вчені, як В. Антонюк, С. Бандур, Д. Богиня, В. Брич, О. Грішнова, М. Долішній, Т. Заяць, І. Каленюк, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Онікієнко, У. Садова, Л. Шаульська, Л. Шевченко, Л. Шевчук, Н. Ушенко. Значний внесок у розроблення науково-практичних засад інноваційного розвитку регіонів зробили такі вітчизняні й зарубіжні науковці, як: О. Амоша, Л. Антонюк, Б. Асхайм, І. Бегг, В. Безугла, П. Беленький, І. Брикова, П. Бубенко, Б. Буркинський, М. Бутко, В. Василенко, М. Войнаренко, Б. Данилишин, М. Долішній, В. Захарченко, Л. Ковальська, В. Мікловда, Н. Мікула, В. Парахіна, І. Пилипенко, С. Писаренко, О. Подсолонко, М. Портер, В. Реутов, С. Романюк, А. Селезньов, Л. Ушвицький, Р. Фатхутдінов, Л. Шеховцева, Л. Чернюк, Р. Шніпер, Л. Яремко та ін.

Науковці здійснили значний внесок у поглиблення теоретичних засад концепції людського потенціалу. Однак є багато невирішених як теоретичних, так і практичних проблем, пов'язаних з капіталізацією людського потенціалу, а саме з дослідженням економічної сутності капіталізації, ефективністю практичного використання та визначенням впливу на соціально-економічний розвиток регіональних економічних систем на засадах інноваційності. Це свідчить про необхідність поглибленого дослідження капіталізації людського потенціалу у цих напрямках, що є підґрунтям удосконалення регіональної політики соціально-економічного розвитку.

Метою статті є вияв взаємозв'язку капіталізації людського потенціалу та інноваційного розвитку соціально-економічних систем на рівні регіонів.

Викладення основного матеріалу. Для розуміння процесів капіталізації та їх впливу на інноваційний розвиток регіональної економіки варто виокремити поняття “людський потенціал” і “людський капітал”.

Сучасна теорія людського капіталу сформована на досягненнях інституційної теорії, неокласичної теорії та ідей неокейнсіанства. Коли капітал досягає реального панування над суспільством, він набуває рис матеріальної спільноти, що долає обмеження, поставлені на її шляху наявністю вартості та закону вартості, що зберігаються лише як щось «зняте». Капітал переходить у таке становище завдяки двом процесам:

- 1) значному зменшенню кількості праці, уречевленої в капіталі як продукті виробництва;
- 2) поступовому зникненню відносин вільного обміну – спершу з відносин найманої праці, а потім з усіх економічних процесів обміну.

Будь-яка наявна вартість нині визначається капіталом. Сучасний капітал може існувати лише у процесі свого обороту. Цей процес передбачає вростання людини у процес накопичення та обороту капіталу та панування капіталу над людською свідомістю.

Сьогодні в такому розумінні поняття капіталу виокремлено дві сучасні принципово відмінні теоретичні платформи щодо визначення сутності людського капіталу, які у подальшому визначають методологічну схему дослідження людського капіталу. Так, згідно з першим підходом, закладеного ще К. Марксом у процесі досліджень робочої сили, людський капітал являє собою сукупність сформованих і розвинутих внаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в економічній діяльності, зокрема: інституційний та особистісний.

Людський капітал – це сукупність якісних характеристик, що мають економічний характер, інтегрованих в органічну систему особистісного потенціалу індивіда, які сприяють створенню додаткової вартості та капіталізація яких приносить дохід її власнику.

Зміна ролі людського капіталу, розширення його структури й функцій, перетворення його з витратного фактора в основний продуктивний і соціальний фактор розвитку та функціонування сучасного суспільства обумовило необхідність формування нової парадигми сучасного розвитку.

Концепція людського капіталу в її сучасному вигляді стала закономірним результатом генезису світової економічної та філософської думки. Основними причинами виникнення інтересу до цього явища суспільного життя вважаються наступні.

По-перше, це загальна закономірність розвитку сучасної науки взагалі, яка виявляється в концентрації уваги вчених на дослідженні проблем людини.

По-друге, усвідомлення того, що знання у вигляді інформації як систематизованих даних дедалі швидкими темпами змінюють сучасний світ, це привело до виникнення так званої «економіки знань».

По-третє, це визначення того факту, що активізація творчих здібностей людини, розвиток висококваліфікованої робочої сили є найефективнішим способом досягнення економічного зростання.

Тобто людський капітал відображає здібності, навички, до праці, економічну активність та економічні інтереси, здоров'я, рівень освіти населення і відображає максимально можливу потенційну сукупну продуктивність робочої сили.

Людський капітал – це реальний потенціал людських ресурсів, оцінений у конкретних суспільно-історичних умовах існування людини як носія робочої сили. З погляду капіталу – це постійно відтворюваний у часі та просторі капітал, втілений у людях.

Людський капітал (Human Capital) – це соціально-економічна категорія, похідна від категорій “робоча сила”, “трудова ресурси”, “трудова потенціал”, “людський фактор”, у загальному вигляді його можна розглядати як економічну категорію, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу.

Теорія людського капіталу виходить з того, що капітал – це запас благ, який приносить дохід власнику внаслідок інвестицій, тобто йдеться про капіталізацію людського потенціалу і нарощування людського капіталу.

Під людським потенціалом творчих індивідів розуміється сукупність творчих здібностей, знань та умінь, здоров'я індивідів, які використовуються для відтворення особистостей і суспільного розвитку. Серед аспектів людського потенціалу вважаємо за потрібне виділити такі: демографічний; економічний; юридичний; соціологічний; історичний; психологічний; біологічний; соціальний; етнічний; системний; структурний; міграційний.

Капіталізація людського потенціалу є необхідною умовою та дієвим важелем ефективного економічного розвитку. На нашу думку, сьогодні капіталізація людського потенціалу – це складний багаторівневий та багатоаспектний процес, що має за мету зростання ринкової вартості людських ресурсів, збільшення віддачі від ресурсів праці у вигляді зростання продуктивності праці та її якості, економії робочого часу, інтелектуалізацію та інноваційність праці, отримання нових знань та навичок робочою силою, накопичення нових знань у формі прикладних та теоретичних розробок, продукування нових знань, створення нових технологій; підвищення адаптивного потенціалу національної економіки через забезпечення високої швидкості впровадження нововведень. При цьому основними каналами впливу капіталізації на економічне зростання можна вважати зростання продуктивності праці, що приводить до зростання прибутку в галузях та підвищення економічного добробуту як окремих територій, країни взагалі та всього суспільства.

Однією з відомих моделей економічного зростання з інтегрованим чинником людського капіталу є модель Р. Лукаса, в якій рівень випуску представлений як функція запасу людського капіталу, і передбачається, що стійке довгострокове зростання можливе тільки за умови необмеженого зростання людського капіталу.

Альтернативний клас моделей економічного зростання з урахуванням чинника людського потенціалу акцентує основну увагу на стимулах фірм генерувати нововведення. Моделі економічного зростання, що спираються на аналіз досліджень, розробок і розвитку, припускають, що результуючий рівень стійкого зростання частково залежить від рів-

ня капіталізованого людського потенціалу, який є ключовим чинником виробництва нововведень. При цьому, хоча державне втручання в короткостроковому періоді надає неістотний ефект на розподіл часу індивідів в освіту, в довгостроковому аспекті вплив державної освітньої та економічної політики на темп економічного зростання є значним.

Економічне зростання через капіталізацію людського потенціалу передбачає, що процес капіталізації здійснюється за певними напрямками, одним з яких є наука та освіта.

Сучасний світовий розвиток визначається такими факторами: значним підвищенням ролі теоретичних знань та науки; зростанням частки третинного сектору економіки – сфери послуг; розвитком сучасних інформаційних технологій та високотехнологічних галузей.

Формування системи “наука – освіта – технологія – інновація – виробництво” сьогодні визнано головним орієнтиром розвитку постіндустріальних суспільств та як єдиний можливий шлях до підвищення конкурентоспроможності і динаміки прогресу України зокрема.

Проект Доктрини економіки знань проголошує, що наукові дослідження дають людині нові знання, які трансформуються у технології та продукти наукоємного виробництва, стимулюють зростання продуктивності праці, зниження матеріало- та енергоємності, підвищення конкурентоспроможності суспільного виробництва, прискорюючи темп накопичення суспільного прибутку, змінюючи мотивації трудової діяльності, і тому виступають фактором постіндустріального економічного зростання та капіталізації людського потенціалу.

Питання визначення суті й основних рис сучасного стану економіки є досить дискусійним, але незважаючи на відсутність єдності у розгляді проблеми світовою наукою, можна констатувати, що економіка початку третього тисячоліття заснована на інноваціях, які матеріалізуються у вигляді нових високоефективних наукомістких технологій і продуктів. Але економіка знань не оперує лише знаннями і не заміщує ними реальне виробництво, вона є якісно новою системою їх використання і впровадження у господарську діяльність і зокрема регіонального рівня.

Нині науково-технічну діяльність в Україні проводять у десятках міністерств та відомств, але близько 50 % бюджетного фінансування отримує Національна академія наук України (НАНУ), решта 50 % його розподіляється серед інститутів галузевих академій наук, установ Міністерства освіти і науки України, Міністерства молоді та спорту України, інших міністерств та відомств. В абсолютних величинах загальні видатки бюджету на науку становлять близько 4 млрд грн, що близько 1 % від загального бюджету України. Водночас Євросоюз рекомендує своїм країнам-членам виділяти на розвиток науки 1,7 % національних бюджетів, деякі країни цей орієнтир перевищують (Німеччина виділяє 2,8 %, Франція – 2,2 % бюджету). Кожна країна Євросоюзу може отримати додаткове фінансування із загального бюджету співтовариства, а в ньому видатки на науку становлять більше 10 %.

У НАНУ працює 40 тис. осіб (для порівняння: в Академії наук Польщі, близької до України за чисельністю населення, працює тільки 6 тис. осіб). Державне базове фінансування передбачає лише оплату заробітної платні і частково – комунальних платежів. На матеріали, реактиви та відрядження кошти практично не виділяються.

Незважаючи на те, що випускникам вищих навчальних закладів сьогодні складно знайти роботу за фахом, тим не менш у суспільстві є сформованим розуміння цінності вищої освіти, про що свідчить зростання кількості студентів ВНЗ (табл. 1).

Огляд стану окремих компонентів людського потенціалу України свідчить не тільки про наявність значних можливостей його використання, але й про неефективність регіональної політики щодо реалізації та використання цих можливостей.

В Україні людський потенціал характеризується високим освітньо-професійним рівнем. Значною мірою цьому сприяє той факт, що у країні є велика кількість навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за різними напрямками та підготовку кадрів вищої кваліфікації (табл. 2).

Таблиця 1

Вищі навчальні заклади (на початок навчального року)

Навчальний рік	Кількість закладів		Кількість студентів у закладах, тис.	
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації
1990/91	742	149	757,0	881,3
1991/92	754	156	739,2	876,2
1992/93	753	158	718,8	855,9
1993/94	754	159	680,7	829,2
1994/95	778	232	645,0	888,5
1995/96	782	255	617,7	922,8
1996/97	790	274	595,0	976,9
1997/98	660	280	526,4	1110,0
1998/99	653	298	503,7	1210,3
1999/00	658	313	503,7	1285,4
2000/01	664	315	528,0	1402,9
2001/02	665	318	561,3	1548,0
2002/03	667	330	582,9	1686,9
2003/04	670	339	592,9	1843,8
2004/05	619	347	548,5	2026,7
2005/06	606	345	505,3	2203,8
2006/07	570	350	468,0	2318,6
2007/08	553	351	441,3	2372,5
2008/09	528	353	399,3	2364,5
2009/10	511	350	354,2	2245,2
2010/11	505	349	361,5	2129,8
2011/12	501	345	356,8	1954,8

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

Таблиця 2

Кількість випускників та підготовка фахівців вищої кваліфікації

Навчальний рік	Прийнято студентів, тис.		Випущено фахівців, тис.		Кількість аспірантів	Кількість докторантів
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації		
1990/91	241,0	174,5	228,7	136,9	13374	-
1991/92	237,5	173,7	223,0	137,0	13596	503
1992/93	212,6	170,4	199,8	144,1	13992	592
1993/94	198,9	170,0	198,0	153,5	14816	765
1994/95	194,0	198,0	204,3	149,0	15643	927
1995/96	188,8	206,8	191,2	147,9	17464	1105
1996/97	183,4	221,5	185,8	155,7	19227	1197
1997/98	166,2	264,7	162,2	186,7	20645	1233
1998/99	164,9	290,1	156,9	214,3	21766	1247
1999/00	170,1	300,4	156,0	240,3	22300	1187
2000/01	190,1	346,4	148,6	273,6	23295	1131
2001/02	201,2	387,1	147,5	312,8	24256	1106
2002/03	203,7	408,6	155,5	356,7	25288	1166
2003/04	202,5	432,5	162,8	416,6	27106	1220
2004/05	182,2	475,2	148,2	316,2	28412	1271
2005/06	169,2	503,0	142,7	372,4	29866	1315
2006/07	151,2	507,7	137,9	413,6	31293	1373
2007/08	142,5	491,2	134,3	468,4	32497	1418
2008/09	114,4	425,2	118,1	505,2	33344	1476
2009/10	93,4	370,5	114,8	527,3	34115	1463
2010/11	129,1	392,0	111,0	543,7	34653	1561
2011/12	105,1	314,5	96,7	529,8	34192	1631

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

Кадровий потенціал науки завжди був сильною стороною держави і протягом багатьох років визначав місце України серед провідних європейських країн: за чисельністю науковців – близько 0,54 % від чисельності економічно активного населення (у тому числі, за чисельністю дослідників – 0,41 %). Забезпеченість науковими кадрами в Україні й нині відповідає рівню таких європейських країн, як Іспанія, Польща, Чехія, Угорщина, однак більш як вдвічі менше за середнє значення цього показника в західноєвропейських країнах.

Відповідно до даних статистики, кількість науковців зменшилася з 295 010 у 1991 році до 84 969 у 2011 році і продовжує зменшуватися. Це вкладається в уявлення про вплив інтелекту (як зовнішній, так і внутрішній). Але парадоксальним є той факт, що за цей самий період кількість кандидатів наук в економіці в Україні зросла з 57 610 у 1995 році до 84 979 в 2011 р., а докторів наук – із 8133 у 1991 р. до 14 895 у 2011 р.

Саме наука та освіта повинні стати дієвим інструментом капіталізації людського потенціалу та чинником економічного зростання регіону.

Будь-яка регіональна економічна система характеризується і розвивається під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Якщо внутрішні фактори характеризують процеси виробництва в межах одного регіону і, відповідно, внутрішнє середовище, відображаються такими показниками, як валова додана вартість, випуск продукції та проміжне споживання, то зовнішні фактори щодо макрорегіону характеризують міжрегіональні процеси. При цьому основою виробництва економічних благ продовжують виступати матеріально-природні ресурси (як у аграрному та індустріальному типі економіки), але найважливішими нематеріальними чинниками, які забезпечують зростання і розвиток будь-якої економічної системи, виступають людський капітал і знання. Регіональні співставлення наведено у табл. 3.

Таблиця 3

Територіальна структура регіональних господарських систем України у 2010 році, частка регіону в загальнодержавному показнику, %

Економічні райони і регіони	Територія	Населення	Валова додана вартість	Продукція промисловості	Продукція с/г	Кап. вклад.	Експорт
1	2	3	4	5	6	7	8
Україна	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Донецький район	8,8	14,7	15,0	26,0	8,1	10,5	32,0
Донецька	4,4	9,7	11,0	19,1	5,5	7,3	25,5
Луганська	4,4	5,0	4,0	6,9	2,6	3,1	6,5
Карпатський район	9,3	13,3	8,2	5,6	4,9	10,8	5,3
Закарпатська	2,1	2,7	1,4	0,7	0,2	1,4	2,3
Івано-Франківська	2,3	3,0	1,8	1,3	1,3	2,8	1,0
Львівська	3,6	5,6	4,0	2,4	2,4	5,4	1,9
Чернівецька	1,3	2,0	1,0	1,2	1,0	1,2	0,2
Південний район	18,8	15,3	13,1	7,5	16,4	14,5	8,3
АР Крим	4,5	5,1	3,9	2,0	4,3	5,6	1,3
Миколаївська	4,1	2,6	2,2	1,7	3,8	2,5	3,1
Одеська	5,5	5,2	5,5	2,9	4,4	5,3	3,3
Херсонська	4,7	2,4	1,5	0,9	3,8	1,1	0,7
Подільський район	10,1	8,9	5,3	3,3	12,1	5,8	1,9
Вінницька	4,4	3,6	2,2	1,7	6,1	2,5	1,1
Тернопільська	2,3	2,4	1,3	0,5	2,3	1,4	0,3
Хмельницька	3,4	2,9	1,8	1,1	3,6	1,9	0,6
Поліський район	16,9	10,0	6,1	4,2	8,2	5,9	3,0
Волинська	3,3	2,3	1,4	0,8	1,8	1,2	0,8
Житомирська	5,0	2,8	1,6	1,1	2,0	2,0	0,8

Закінчення табл. 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Рівненська	3,3	2,5	1,5	1,2	1,4	1,5	0,8
Чернігівська	5,3	2,4	1,6	1,1	3,0	1,2	0,6
Придніпровський район	13,9	13,4	15,2	22,8	16,7	14,8	22,5
Дніпропетровська	5,3	7,3	9,8	15,6	8,4	8,3	15,6
Запорізька	4,5	3,9	3,9	6,3	4,2	4,9	6,2
Кіровоградська	4,1	2,2	1,5	0,9	4,2	1,6	0,7
Східний район	13,9	11,8	8,3	6,3	12,9	11,2	8,6
Полтавська	4,8	3,2	3,4	5,6	6,0	4,9	4,3
Сумська	3,9	2,5	1,8	1,4	2,5	1,5	1,5
Харківська	5,2	6,0	6,5	4,9	4,4	4,8	2,8
Центральний район	8,3	12,7	25,4	19,6	20,6	26,5	17,7
Київська							
м. Київ	4,8	9,9	23,4	17,4	9,0	24,6	16,4
Черкаська	3,5	2,8	2,0	2,2	11,6	1,9	1,3

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

Дослідження розвитку економіки регіонів України показало, що потенціал факторів, які забезпечують їх економічне зростання, значно вичерпано, а якість економічного зростання переважно ґрунтується на внутрішніх джерелах розвитку (тиражування застарілих моделей і видів продукції, розширення обсягів випуску), що не забезпечує реального зміцнення конкурентних позицій вітчизняних товарів на внутрішніх регіональних та міжнародних ринках. Основними причинами такого стану є застаріла і зношена виробничо-технологічна база вітчизняної промисловості. В багатьох галузях порушено фундаментальну умову економічного зростання – розширене відтворення основного капіталу, оновлення якого не забезпечується ні обсягами нововведених потужностей, ні масштабами вибуття; досягнення граничних значень можливого рівня завантаження виробничих потужностей як внутрішнього резерву нарощування випуску продукції.

Вивчення теоретико-методологічних підходів і практики господарювання дало можливість визначити такі фактори економічного зростання регіональної економіки: ефективність використання і нарощування ресурсного потенціалу регіонів; формування інноваційного та інтелектуального потенціалів регіонів. Враховуючи диспропорції у територіальному розвитку України, для розвитку національної інноваційної системи та подолання відставання в інноваційному розвитку необхідна конвергенція галузей знання, яка веде до створення нових парадигм, що виходять за межі традиційної мультиплікативної моделі.

Економічне зростання визначається наявними продуктивними та ринковими силами. Динамічне економічне зростання регіонів можливе лише за наявності оптимального співвідношення між наявними продуктивними силами (соціально-економічним потенціалом) та ринковими силами (капіталом), що забезпечують нормальне відтворення і приріст продуктивних сил регіонів.

Фактори економічного зростання регіональної економіки, потенціалу конкурентоспроможності повинні ґрунтуватися на механізмах приросту та формування ринкових чинників на засадах капіталізації людського потенціалу насамперед через нарощування інноваційного та інтелектуального потенціалів регіону за рахунок удосконалення механізмів управління наукою та освітою; підвищення ефективності використання і нарощування наявного ресурсного потенціалу за рахунок механізмів управління внутрішньогалузевими і міжгалузевими структурними зрушеннями; приросту людського капіталу (приросту і формування нових регіональних ринкових сил).

Враховуючи те, що кожен регіон – це є макросуб'єкт, капіталізація людського потенціалу на цьому рівні можлива у таких формах: ринкова (фіктивна); маркетингова

(суб'єктивна); реальна. Інструментами капіталізації при цьому вважаємо за доцільне обрати поєднання державних, корпоративних та індивідуальних. Напрямки капіталізації виражаються через капіталізацію частини прибутку; створення та накопичення інтелектуальної власності; можливості використання особистих характеристик.

Сьогодні наявність людського потенціалу не призводить до автоматичного його перетворення у людський капітал, якщо людина нічого не створює, не навчається, не удосконалює себе як особистість, тобто не відбувається процес капіталізації людського потенціалу.

Шляхами капіталізації людського потенціалу, що буде мати позитивний вплив на інноваційний розвиток регіону, є:

- капіталізація частини прибутку, створеного регіональною господарською системою;
- забезпечення першого робочого місця;
- інтелектуалізація трудових відносин;
- використання освітнього чинника;
- професійна підготовка;
- використання творчих здібностей людей для генерації нових бізнес-ідей;
- формування нових ділових зв'язків;
- перетворення особистого іміджу осіб в імідж регіону;
- охорона здоров'я;
- забезпечення мобільності робочої сили.

Висновки та пропозиції. Прискорення національного розвитку та забезпечення сталого економічного зростання у країні можливе лише на основі формування потужного науково-технічного потенціалу, який заснований на капіталізації людського потенціалу.

Таким чином, можна констатувати той факт, що процеси капіталізації людського потенціалу мають безпосередній вплив на інноваційний розвиток суспільства. Водночас є зворотний зв'язок між капіталізацією та інноваційністю. Наука та інновації у сучасному суспільстві одночасно виступають і джерелом капіталізації, і засобом інвестування у людський розвиток. Саме наукові досягнення впливають на зростання людського капіталу, який потім впроваджує ці знання у виробництво й одночасно їх продукує. Поряд з фінансуванням людського потенціалу важливо мати комплекс організаційних заходів, нормативно-правових актів та політичних рішень, реалізація яких покладається на органи влади, які несуть відповідальність за соціально-економічний стан суспільства.

Список використаних джерел

1. *Архієреєв С.* Підвищення ролі регіонів у випуску високотехнологічної та інноваційної продукції: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / С. Архієреєв, О. Попадинець. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/november08/5.htm>.
2. *Верхоглядова Н. І.* Людський капітал і показники економічного зростання / Н. І. Верхоглядова // Економіка та держава. – 2007. – № 1. – С. 84–86.
3. *Давыдова О. А.* Инвестиции в человеческий капитал: динамика, оценка, эффективность : автореф. дис. ... канд. экон. наук / О. А. Давыдова. – СПб., 1998. – 18 с.
4. *Кондаурова І. О.* Інституційні аспекти становлення економіки знань [Електронний ресурс] / І. О. Кондаурова. – Режим доступу : <http://www.ea.donntu.edu.ua:8080>.
5. *Lucas R. E.* On the mechanics of economic development / R. E. Lucas // Journal of monetary economics. – 1988. – № 22 (1). – Р. 3–42.